

Bijdrage van het Federaal Planbureau aan het debat over de langetermijnvisie inzake duurzame ontwikkeling

Juli 2012

Authors: tfsd@plan.be

Abstract: Deze nota is de bijdrage van het Federaal Planbureau aan het debat over de langetermijnvisie inzake duurzame ontwikkeling, voorgesteld door de Task Force tijdens de hoorzitting die wordt georganiseerd door de Bijzondere commissie 'Klimaat en duurzame ontwikkeling' op 3 juli 2012 in de Kamer van volksvertegenwoordigers.

Contents

Voorwoord	1
1. Doelstellingen van duurzame ontwikkeling	3
1.1. Inclusieve samenleving	4
1.2. Bescherming van het milieu	5
1.3. Wijziging van de niet-duurzame consumptie- en productiepatronen	5
1.4. Goed bestuur	7
2. Indicatoren van duurzame ontwikkeling	9
2.1. Beste beschikbare indicatoren en/of te ontwikkelen indicatoren	9
2.2. Tabel van de doelstellingen en indicatoren	11

Technische bijlage

Deze technische bijlage, waarvan de fiches opgesteld zijn in de taal van elk van de auteurs, wordt in een apart document voorgesteld. Dit document kan worden geraadpleegd op het volgende adres: www.plan.be/publications/Publication_det.php?lang=nl&TM=30&IS=63&KeyPub=1146.

Voorwoord

De internationale gemeenschap stelt de mens centraal in het beleid inzake duurzame ontwikkeling. Daarom kunnen de doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling op lange termijn beschouwd worden als een concretisering van de rechten van de huidige en toekomstige generaties. Die rechten zijn ingeschreven in de Belgische Grondwet en de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Het gaat in het bijzonder om het recht op een menswaardig leven, op arbeid, op sociale zekerheid, op bescherming van de gezondheid, op behoorlijke huisvesting, en ook om het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing, het recht op onderwijs en het recht op de bescherming van een gezond leefmilieu¹.

In die context zal de federale regering in oktober 2012 een federale *beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling* goedkeuren, zoals vastgelegd in een recente bepaling van de *wet betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling*². Die langetermijnvisie (2050) bevat doelstellingen die de federale regering nastreeft in haar beleid. Ze stelt ook een geheel van indicatoren vast om rekenschap te geven over het behalen van die doelstellingen. Om die visie over 2050 een breed maatschappelijk draagvlak te geven, zal de regering ze goedkeuren na een parlementair debat, waaraan alle betrokken beleidsactoren en het georganiseerde middenveld zullen hebben deelgenomen.

Dit document is de bijdrage van het Federaal Planbureau (FPB) tot dat debat over de langetermijnvisie inzake duurzame ontwikkeling³. Naast het FPB hebben aan dat proces ook de Programmatorische federale Overheidsdienst Duurzame Ontwikkeling, de Interdepartementale Commissie Duurzame Ontwikkeling (ICDO) en de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO) deelgenomen. Die instellingen hebben gezamenlijk de thema's bepaald waarop die visie betrekking zou kunnen hebben. Vervolgens hebben het FPB, de ICDO en de FRDO hun respectievelijke bijdragen voorbereid, elk volgens een methode die aangepast is aan hun institutionele rol⁴.

Dit document van het FPB bestaat uit twee delen: eerst een geheel van doelstellingen voor 2050 (deel 1), vervolgens indicatoren om rekenschap te geven over het behalen van die doelstellingen (deel 2). Het document bevat ook een technische bijlage die de langetermijndoelstellingen en indicatoren beargumenteert.

De bijdrage van het FPB is grotendeels gebaseerd op de doelstellingen uit de internationale verbintenissen inzake duurzame ontwikkeling. Zij steunt eveneens op de expertise van het FPB en op de resultaten van prospectieve oefeningen, in het bijzonder de participatieve oefening inzake toekomstverkenning 2011-2012. Die oefening had als doel de kennisbasis van het FPB over de sociale,

---

¹ Belgische Grondwet, artikels 23-24.

² Wet van 30 juli 2010 tot wijziging van de wet van 5 mei 1997 betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling, art. 8 (Belgisch Staatsblad 14/10/2010) en wet van 29 december 2010 houdende diverse bepalingen (Belgisch Staatsblad 31/12/2010).

³ Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, 10 november 2009, Wetsontwerp tot wijziging van de wet van 5 mei 1997 betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling, doc 52 2238/001, p. 6 en Rekenhof, juni 2005, De coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling, §271.

⁴ De ICDO keurde daartoe op 26 april 2012 het document goed met als titel '*Strategische langetermijnvisie inzake duurzame ontwikkeling*'. De FRDO keurde op 25 mei 2012 zijn *Advies over de Langetermijnvisie Duurzame Ontwikkeling 2050* goed, dat in samenhang met de afzonderlijke visieteksten van de ledengroepen van de raad moet gezien worden.

milieu-, economische en institutionele thema's van de langetermijnvisie te verruimen, gezien het transdisciplinaire karakter van die visie⁵.

De langetermijndoelstellingen en indicatoren zijn geformuleerd op basis van de huidige kennis en verbintenissen inzake duurzame ontwikkeling⁶. Naarmate die evolueren, zal de visie dus herzien en aangepast worden⁷. Die herzieningen zullen met name rekening moeten houden met de *Sustainable Development Goals* (SDGs, doelstellingen van duurzame ontwikkeling) wanneer die bepaald zullen zijn door de internationale gemeenschap volgens het mondiale proces dat door de Rio+20-conferentie gelanceerd werd⁸.

---

⁵ Zie Task Force Duurzame Ontwikkeling, *Organisatie van de participatieve oefening inzake toekomstverkenning 2011-2012, Ter voorbereiding van de langetermijnvisie 2050*, Juni 2012. Experts, hoofdzakelijk afkomstig uit de academische wereld, hebben er doelstellingen voor 2050 en indicatoren voorgesteld.

⁶ Belgische Grondwet, artikels 23-24.

⁷ Een dergelijke herziening van de langetermijnvisie is bovendien wettelijk mogelijk, bv. in de toekomstige federale plannen inzake duurzame ontwikkeling.

⁸ United Nations (2012). *The future we want*, United Nations conference on sustainable development Rio+20. A/CONF.216/L.1. 19 June 2012.

1. Doelstellingen van duurzame ontwikkeling

De *beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling*, gevraagd door de wet⁹, bevat doelstellingen die de regering in haar beleid nastreeft door ervoor te zorgen de capaciteit van de toekomstige generaties om hun eigen behoeften te vervullen, niet in gevaar te brengen. De tijdhorizon van die visie is relatief dichtbij: niet enkel de kinderen van vandaag, maar ook de jongeren en de meeste volwassenen tot de veertigers, zullen tot de bevolking van 2050 behoren.

Deel 1 presenteert een coherent geheel van 43 langetermijndoelstellingen die de federale regering kan realiseren, conform de Grondwet¹⁰. Ze zijn achteraan de zin genummerd en ook opgenomen in de tabel van deel 2 van dit document, dat een lijst bevat met indicatoren die met die doelstellingen samengaan. De verwijzingen aan de basis van elke doelstelling worden gepreciseerd in de technische bijlage. De doelstellingen steunen in ruime mate op de door de internationale gemeenschap aangegane verbintenissen inzake duurzame ontwikkeling¹¹, overwegende dat alle landen en alle internationale instellingen er zich toe verbonden hebben een duurzame ontwikkeling te realiseren en dat ook zij aan de realisatie van dergelijke doelstellingen zullen bijdragen¹². Die verbintenissen omvatten de volgende doelstellingen: de armoede uitroeien, het milieu beschermen en beheren als basis voor economische en sociale ontwikkeling, en de niet-duurzame consumptie- en productiepatronen veranderen¹³.

Vier grote uitdagingen moeten samen aangepakt worden om die duurzame samenleving te bereiken: de samenleving inclusief maken (1.1), het milieu beschermen (1.2), niet-duurzame consumptie- en productiepatronen wijzigen (1.3) en een goed bestuur waarborgen (1.4). Die vier grote uitdagingen en hun doelstellingen zijn onderling afhankelijk en complementair aangezien de samenleving onlosmakelijk verbonden is met haar milieu en zowel de samenleving als het milieu evolueren naargelang van de ontwikkelings- en bestuurswijzen. De samenleving inclusief maken en het milieu beschermen, zijn met elkaar verbonden: hoe inclusiever een samenleving, hoe minder armoede er heerst en hoe meer ze zal kunnen bijdragen tot de bescherming van het milieu. Omgekeerd, hoe gezonder het milieu, hoe meer het bijdraagt tot de verbetering van het welzijn. Die uitdagingen aangaan, vereist fundamentele veranderingen van onze huidige consumptie- en productiepatronen. Maar die veranderingen kunnen enkel plaatsvinden als het bestuur ten dienste staat van een duurzame ontwikkeling.

Hoe dat bestuur ten dienste stellen van een duurzame ontwikkeling? Het nut van een langetermijnvisie zou zijn om een gemeenschappelijk kader te bieden aan de hele samenleving, zowel aan de overheid als aan het maatschappelijk middenveld, om zo de acties ten voordele van een transitie naar een duurzame ontwikkeling te sturen. De doelstellingen van een dergelijke visie zouden die transitie van

---

⁹ Wet van 30 juli 2010 tot wijziging van de wet van 5 mei 1997 betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling, art. 8 (Belgisch Staatsblad 14/10/2010).

¹⁰ Belgische Grondwet, artikel 7bis.

¹¹ Onder meer de VN-conferentie over milieu en ontwikkeling van 1992 te Rio de Janeiro, de wereldtop over duurzame ontwikkeling van 2002 te Johannesburg en de VN-conferentie over duurzame ontwikkeling van 2012 die opnieuw in Rio de Janeiro plaatsvond.

¹² PBL Netherlands Environmental Assessment Agency (2012). Roads from Rio+20. Pathways to achieve global sustainability goals by 2050. The Hague: PBL Netherlands Environmental Assessment.

¹³ VN (2002), Verenigde Naties, Implementatieplan van de wereldtop over duurzame ontwikkeling, paragraaf 2.

de samenleving kunnen sturen opdat de toekomstige generaties niet de gevolgen van onze huidige levenswijze zouden moeten dragen. Als onze ontwikkeling zo weinig duurzaam blijft, zullen die generaties immers het grootste deel van de 'kosten van niets doen' dragen omdat zij vandaag onmogelijk kunnen wegen op het politieke debat over hun toekomstige levensomstandigheden. Deze transitie niet organiseren zou niet enkel getuigen van een gebrek aan solidariteit met hen, maar zou ook een economische vergissing zijn. Verscheidene studies hebben aangetoond dat die 'kosten van niets doen' op lange termijn hoger zouden zijn dan de kosten van het beleid om vanaf vandaag die doelstellingen te realiseren. Het is dus dringend om die doelstellingen aan te nemen en om daarna zo snel mogelijk beleidsmaatregelen te bepalen en private beslissingen te nemen om die doelstellingen te bereiken.

1.1. Inclusieve samenleving

De visie 2050 omvat een inclusieve en solidaire samenleving zonder armoede, waaraan iedereen gedurende alle fasen van zijn leven kan deelnemen. In deze visie leidt iedereen een leven in overeenstemming met de menselijke waardigheid, zoals bepaald door de Mensenrechten. Bovendien zijn de ongelijkheden verminderd inzake de toegang tot goederen en diensten die noodzakelijk zijn om menswaardig te leven.

Vrouwen en mannen oefenen hun rechten uit en dragen bij tot alle aspecten van de ontwikkeling van de samenleving en de verbetering van de levensomstandigheden zonder onderscheid, uitsluiting of beperking op grond van hun geslacht [1].

Iedereen beschikt over een inkomen uit arbeid, uit vermogen of afkomstig van socialebeschermingsstelsels en heeft toegang tot diensten van algemeen belang. Iedereen kan aldus gedurende alle fasen van zijn leven voorzien in alle behoeften **om menswaardig te leven**. [2]. De inkomensongelijkheid tussen 2010 en 2050 is niet gestegen [3].

Het **werkgelegenheidsniveau** is zo hoog en stabiel mogelijk. Iedereen op arbeidsleeftijd heeft de mogelijkheid betaald werk te vinden. Dit werk respecteert de criteria van waardig werk, draagt bij tot de verbetering van de persoonlijke ontwikkelingsperspectieven en is aangepast aan ieders capaciteiten, in het bijzonder van oudere werknemers [4]. Het werkloosheidspercentage benadert het laagst mogelijke bereikbare niveau [5] en de ongelijkheden op het vlak van werkloosheidsrisico's zijn gedaald ten opzichte van 2010 [6].

Het scholingsniveau van de bevolking is gestegen en blijft hoog [7]. Iedereen beschikt gedurende alle fasen van zijn leven en professionele loopbaan over alle technische en sociale **vaardigheden en kennis** noodzakelijk om zijn persoonlijke en professionele doelstellingen te verwezenlijken en om deel te nemen aan de samenleving, onder meer via betaald werk [8].

De **volksgezondheid** is verbeterd en wordt op een hoog niveau gehandhaafd. De levensverwachting in goede gezondheid is gestegen ten opzichte van 2010 [9]. Gezondheidszorgvoorzieningen zijn meer gericht op preventie dan in 2010 [10]. Ook zijn de sociaaleconomische ongelijkheden in verband met de

gezondheidstoestand en de toegang tot gezondheidszorgvoorzieningen verminderd ten opzichte van 2010 [11].

1.2. Bescherming van het milieu

De visie 2050 omvat een aanzienlijke verbetering van de toestand van het milieu ten opzichte van het begin van de 21e eeuw. In deze visie wordt het milieu beschermd opdat iedereen menswaardig zou kunnen leven.

In 2050 heeft België zijn broeikasgasemissies zeer aanzienlijk verlaagd, conform de Europese doelstelling om *"tegen 2050 de emissies met 80 à 95% terug te brengen, in vergelijking met het niveau van 1990"* (Europese Raad van 29 en 30 oktober 2009) en de mondiale doelstelling om de **globale opwarming** te beperken tot 2°C boven het pre-industriële niveau (Conferentie van Cancun, 2010) [12]. De Belgische samenleving is aangepast aan de reeds ingezette klimaatverandering [13]. Bovendien neemt ze deel aan de internationale inspanning voor de financiering en hulp bij het opzetten van een klimaatbeleid in de minst ontwikkelde landen [14].

De uitstoot van vervuilende stoffen, zoals stikstofoxiden, fijn stof, persistente organische stoffen, zware metalen, nitraten en fosfaten, is aanzienlijk verminderd en de lucht-, water- en bodem**vervuiling** heeft niet langer een significante – directe of indirecte – weerslag, noch op de gezondheid, noch op het milieu [15].

De verbruikte hoeveelheid niet-hernieuwbare **grondstoffen** is aanzienlijk verminderd en die grondstoffen zullen enkel verder ontgonnen worden indien er geen alternatief uit recyclage bestaat [16]. Hernieuwbare grondstoffen, en met name zoet water, worden ontgonnen zonder het vermogen van toekomstige generaties om die hulpbronnen op eenzelfde niveau te ontginnen, in het gedrang te brengen [17]. Iedereen heeft toegang tot een voldoende hoeveelheid water van goede kwaliteit om menswaardig te leven [18].

De **biodiversiteit wordt** gevaloriseerd, in stand gehouden, hersteld en gebruikt in België, waarbij het behoud wordt verzekerd van de goederen en diensten die de ecosystemen leveren, zoals voedsel, water, luchtzuivering en bestuiving [19]. Om de biodiversiteit te beschermen en de armoede te bestrijden, draagt de Belgische samenleving op het internationale niveau bij tot een eerlijke en billijke verdeling van de voordelen uit het gebruik van genetische hulpbronnen en de ermee verbonden traditionele kennis voor de ontwikkeling van een breed gamma producten, onder meer geneesmiddelen en voedsel [20].

1.3. Wijziging van de niet-duurzame consumptie- en productiepatronen

De visie 2050 houdt in dat de niet-duurzame consumptie- en productiepatronen zijn veranderd om de sociale en milieudoelstellingen uit 1.1 en 1.2 te bereiken. In deze visie zijn de consumptie en de productie van goederen en diensten zo geëvolueerd dat hun negatieve impact op de mens en zijn milieu zeer sterk verminderd is. De sociale en milieuprestaties van alle goederen en diensten zijn verbeterd over hun hele levenscyclus (vanaf de ontginning van de grondstoffen tot hun hergebruik of

vernietiging). En het aanbod van een voldoende hoeveelheid goederen en diensten wordt gewaarborgd zodat iedereen menswaardig kan leven.

In 2050 nemen de **producenten** hun maatschappelijke verantwoordelijkheid op door jobs aan te bieden die beantwoorden aan de criteria van waardig werk en door de negatieve druk die hun productiepatronen uitoefenen op het milieu te verminderen en te beheersen [21]. De **consumenten** nemen ook hun verantwoordelijkheid op bij de keuze en het gebruik van goederen en diensten om de negatieve impact ervan op de mens en het milieu te verkleinen [22]. Om die transitie aan te moedigen, speelt de **overheid** een voorbeeldrol door criteria inzake duurzame ontwikkeling op te nemen in haar consumptie- en productieactiviteiten [23].

Die gewijzigde consumptie- en productiepatronen impliceren een aanzienlijke verandering van de economische activiteiten tussen vandaag en 2050. Met de huidige beschikbare statistische en economische instrumenten is het niet mogelijk de impact van een dergelijke verandering op de economische groei te evalueren, gezien de veelheid van te overwegen variabelen en de complexiteit van hun interacties. Het is trouwens al even moeilijk de economische groei op lange termijn te beschouwen zonder die verandering, aangezien de huidige instrumenten geen rekening houden met de effecten van de verslechterde milieu- en sociale omstandigheden op de economische groei. Dergelijke effecten vallen nochtans te vrezen: een recente studie van de OESO over het milieu toont bijvoorbeeld dat indien het natuurpatrimonium waarvan alle leven afhankelijk is, niet wordt beheerd en hersteld, *“de gevolgen zwaar zullen zijn [...] en op termijn de economische groei en de ontwikkeling van de toekomstige generaties in gevaar zullen brengen”*¹⁴.

Die ingrijpende wijzigingen van de consumptie- en productiepatronen nemen de volgende vormen aan op het vlak van energie, vervoer, huisvesting en voeding.

Wat **energie** betreft, heeft iedereen toegang tot een hoeveelheid energie die het mogelijk maakt menswaardig te leven [24]. De energie-efficiëntie zal tussen 2010 en 2050 veel meer toenemen dan tussen 1970 en 2010 [25] en de hernieuwbare energievormen overheersen in de energiemix [26].

Op het vlak van **vervoer** heeft iedereen toegang tot een vervoerswijze waarbij de emissies van broeikasgassen en vervuilende stoffen, de impact op de biodiversiteit en op de levenskwaliteit zeer gering zijn [27]. De bevolking kan bijgevolg kiezen voor collectieve vervoerswijzen die meer worden gebruikt dan individuele vervoerswijzen [28]. Voor het goederenvervoer worden het spoor en de binnenvaart het meest gebruikt [29]. Die evolutie van de vervoermiddelen gaat gepaard met de integratie van alle milieu-externaliteiten (broeikasgassen, vervuiling, lawaai...) en sociale externaliteiten (ongevallen, files...) in de vervoerprijzen [30]. Het aantal ongevallen is trouwens fors gedaald en dodelijke ongevallen zijn uitzonderlijk geworden [31].

Wat de **huisvesting** betreft, heeft iedereen toegang tot een degelijke woning [32] en alle gebouwen hebben een zeer hoge energiestatistiek als gevolg van de geleidelijke renovatie van het gehele woningpark [33]. De bewoning is bovendien verdicht rond de knooppunten van collectief vervoer, waarbij wel een evenwichtige ontwikkeling van het hele grondgebied wordt gewaarborgd [34].

---

¹⁴ OCDE (2012). *Perspectives de l'environnement de l'OCDE à l'horizon 2050. Les conséquences de l'inaction*. Paris: OCDE.

Op het vlak van **voeding** heeft iedereen toegang tot een gezonde en voedzame voeding [35]. De voedselconsumptie- en productiepatronen zullen diepgaand veranderd zijn in de zin dat ze een veel positievere impact zullen hebben op de gezondheid en het milieu [36]. De voedselverspilling over de volledige voedingsketen zal aanzienlijk afgenomen zijn [37]. Die gewijzigde voedingspatronen zullen bijgedragen hebben tot het uitroeien van de honger in de wereld.

1.4. Goed bestuur

De visie 2050 houdt in dat het volledige bestuur geleidelijk aan ten dienste is gesteld van de doelstellingen van duurzame ontwikkeling, zoals die uit de drie voorgaande paragrafen. In deze visie werkt de federale overheid op een coherente en aanvullende manier samen met de andere beleidsniveaus. Om die doelstellingen te realiseren, werken ze eveneens samen met het maatschappelijk middenveld. Op die manier bevindt de volledige samenleving zich in een leerdynamiek ten dienste van de levenskwaliteit en het welzijn van de huidige en toekomstige generaties.

Een dergelijk bestuur wordt in het bijzonder nagestreefd op het vlak van internationale samenwerking, beheer van financiële middelen, onderwijs en onderzoek en ontwikkeling, wat allemaal essentiële middelen zijn ter uitvoering van een transitie naar een duurzame ontwikkeling. De volgende doelstellingen zullen geleidelijk vervangen worden door ambitieuzere bestuursdoelstellingen die de federale regeringen zullen aannemen in de context van de opeenvolgende federale plannen inzake duurzame ontwikkeling.

Wat **internationale samenwerking** betreft, gaat België in zijn bilaterale en multilaterale betrekkingen een duidelijke en actieve verbintenis aan ten gunste van een duurzame ontwikkeling. Het ziet erop toe dat zijn binnenlands en buitenlands beleid overeenstemmen met de internationale principes en verbintenissen inzake duurzame ontwikkeling [38].

De **financiële middelen** worden geheroriënteerd en aangewend voor die transitie naar een duurzame ontwikkeling, om te vermijden dat in 2050 de sociale en milieukosten onhoudbaar zouden zijn, maar ook dat ze afgewenteld zouden worden op de toekomstige generaties. Daarom zal de schuldenlast – zowel van de privésector als van de overheid – die zowel voortvloeit uit sociale evoluties (in het bijzonder op het vlak van pensioenen en gezondheidszorg) als uit milieu- en economische evoluties, op een houdbaar niveau zijn gehandhaafd en de toekomstige generaties dus niet belasten [39]. Bovendien bevindt België zich in een situatie van evenwicht wat zijn handels- en financiële relaties met andere landen betreft [40].

Ten slotte zijn de inspanningen voor investeringen in **onderzoek en ontwikkeling** toegenomen [41]. Die inspanningen hebben voornamelijk betrekking op de stijging van de absorptiecapaciteit van de innovaties om de nieuwe technologieën, processen en organisatievormen beter te verspreiden, te integreren en te gebruiken [42]. Daarenboven worden onderzoek en ontwikkeling, net zoals het onderwijs, ten dienste gesteld van een zorgvuldig milieu- en ontwikkelingsbeheer [43]. In dat opzicht worden de nieuwe producten en technologieën (bijvoorbeeld nanotechnologie) heel voorzichtig geïntroduceerd om elke negatieve impact op de mens en zijn milieu te verminderen.

2. Indicatoren van duurzame ontwikkeling

2.1. Beste beschikbare indicatoren en/of te ontwikkelen indicatoren

Deze bijdrage van het Federaal Planbureau tot de langetermijnvisie inzake duurzame ontwikkeling stelt een lijst voor van beschikbare en/of te ontwikkelen indicatoren die het mogelijk maken de voorgestelde doelstellingen van de vorige sectie op te volgen.

Die indicatoren worden gepresenteerd in de onderstaande tabel. De eerste kolom geeft het thema aan waarmee de indicator verband houdt. De kolommen twee en drie tonen respectievelijk het nummer van de doelstellingen en hun definitie zoals geformuleerd in 1.1 tot 1.4.

De vierde kolom bevat de "best beschikbare indicatoren"¹⁵. Het betreft indicatoren die uitgewerkt kunnen worden op basis van bestaande gegevens. Die indicatoren zijn grotendeels afkomstig van Belgische en Europese werkzaamheden inzake indicatoren van duurzame ontwikkeling. Ze zijn tevens afkomstig van huidige beleidsprocessen die voorzien in toezicht op hun doelstellingen met behulp van indicatoren (bv. EU-strategie inzake duurzame ontwikkeling). Zo bevat die lijst bijvoorbeeld de 8 indicatoren van de EU2020-strategie.

In bepaalde gevallen zijn de "best beschikbare indicatoren" verre van de ideale keuze en worden ze slechts gekozen bij gebrek aan indicatoren die de nagestreefde doelstelling beter vatten. Om die reden bevat de tabel een vijfde kolom, getiteld "noodzakelijke indicatoren". Het gaat om indicatoren die het mogelijk zouden maken de vooruitgang naar de doelstellingen van de visie beter te meten, maar waarvoor er nog geen gegevens en/of methodologie bestaan of waarvoor er gegevens bestaan van slechte kwaliteit of die te onregelmatig beschikbaar zijn.

Als een indicator vermeld is in de 5^e kolom, dan betekent dit dat hij uiteindelijk de 'best beschikbare indicator' van de 4^e kolom zou moeten vervangen. Echter, wanneer geen indicator is vermeld in de 5^e kolom, dan betekent dit dat de indicator vermeld in de 4^e kolom 'best beschikbare indicatoren' bestaat en op basis van de huidige kennis in staat is de doelstelling op te volgen. Dit sluit echter niet uit dat de definitie van die indicatoren in de toekomst kan veranderen, in functie van de evolutie van de kennis over de fenomenen die ze beschrijven.

Voor sommige doelstellingen is slechts één indicator, beschikbaar of te ontwikkelen, voorgesteld omdat deze indicator voldoende alle aspecten van die doelstellingen beschrijft. Voor anderen doelstellingen moeten verschillende indicatoren worden ontwikkeld die alle aspecten van die doelstellingen kunnen opvolgen. Bovendien hebben sommige indicatoren betrekking op verschillende doelstellingen wat in de tabel is aangeduid met een asterisk.

Al die indicatoren worden gedetailleerd beschreven in de technische bijlage.

---

¹⁵ Die terminologie is, net zoals die van de noodzakelijke indicatoren, afkomstig van de werkzaamheden van Eurostat over de indicatoren van duurzame ontwikkeling. Zie ook Europese Commissie (2005). *Indicateurs de développement durable pour suivre la mise en œuvre de la stratégie de développement durable de l'UE*. Communication de M. Almunia aux membres de la Commission. SEC(2005) 161 final.

2.2. Tabel van de doelstellingen en indicatoren

Uitdagingen en thema's	N°	Doelstellingen	Best beschikbare indicatoren	Te ontwikkelen indicatoren
Inclusieve samenleving				
Gender	1	Vrouwen en mannen oefenen hun rechten uit en dragen bij tot alle aspecten van de ontwikkeling van de samenleving en de verbetering van de levensomstandigheden zonder onderscheid, uitsluiting of beperking op grond van hun geslacht.	<ul style="list-style-type: none"> - Loonkloof tussen vrouwen en mannen - Aandeel regeringsleden naar geslacht in de Federale regering 	- Gender equality index
Sociale inclusie	2	Iedereen beschikt over een inkomen uit arbeid, uit vermogen of afkomstig van socialebeschermingsstelsels en heeft toegang tot diensten van algemeen belang. Iedereen kan aldus gedurende alle fasen van zijn leven voorzien in alle behoeften om menswaardig te leven.	<ul style="list-style-type: none"> - Aantal personen met risico op armoede of sociale uitsluiting (EU-2020). - Aantal kinderen (0-17 jaar) met risico op armoede of sociale uitsluiting (EU-2020). 	- Aantal personen met een inkomen onder het minimale inkomen bepaald volgens de budgetstandaardmethode
	3	De inkomensongelijkheid tussen 2010 en 2050 is niet gestegen.	- De S20/S80-ratio	
Werk en vaardigheden	4	Het werkgelegenheidsniveau is zo hoog en stabiel mogelijk. Iedereen op arbeidsleeftijd heeft de mogelijkheid betaald werk te vinden. Dit werk respecteert de criteria van waardig werk, draagt bij tot de verbetering van de persoonlijke ontwikkelingsperspectieven en is aangepast aan ieders capaciteiten, in het bijzonder van oudere werknemers	<ul style="list-style-type: none"> - Werkgelegenheidsgraad 20-64 jarigen (EU-2020) - Aantal werkenden met een armoederisico * 	- Indicator over waardig werk*
	5	Het werkloosheidspercentage benadert in 2050 het laagst mogelijke bereikbare niveau.	<ul style="list-style-type: none"> - Werkloosheidsgraad volgens administratieve gegevens (werkloosheidsdefinitie Federaal Planbureau) - Werkloosheidsgraad volgens enquêtegegevens (werkloosheidsdefinitie Arbeidskrachtenenquête) 	
	6	De ongelijkheden op het vlak van werkloosheidsrisico's zijn gedaald ten opzichte van 2010.	- Ratio van de werkloosheidsgraad van laaggeschoolden ten opzichte die van hooggeschoolden	
Onderwijs en vorming	7	Het scholingsniveau van de bevolking is gestegen en blijft hoog.	- Aantal 30-34 jarigen met diploma hoger onderwijs (EU-2020)	
	8	Iedereen beschikt gedurende alle fasen van zijn leven en professionele loopbaan over alle technische en sociale vaardigheden en kennis noodzakelijk om zijn persoonlijke en professionele doelstellingen te verwezenlijken en om deel te nemen aan de samenleving, onder meer via betaald werk.	<ul style="list-style-type: none"> - Aantal vroegtijdige schoolverlaters (EU-2020) - Volwassen bevolking die deelneemt aan opleidings- en vormingsactiviteiten in het kader van een leven lang leren. - Functionele alfabetiseringsgraad 	
Gezondheid	9	De volksgezondheid is verbeterd en wordt op een hoog niveau gehandhaafd. De levensverwachting in goede gezondheid is gestegen ten opzichte van 2010	- Levensverwachting in goede gezondheid naar geslacht	
	10	Gezondheidszorgvoorzieningen zijn meer gericht op preventie dan in 2010.		- Indicator over preventieve gezondheidszorgvoorzieningen

	11	De sociaaleconomische ongelijkheden in verband met de gezondheidstoestand en de toegang tot gezondheidszorgvoorzieningen zijn verminderd ten opzichte van 2010.	- Levensverwachting in goede gezondheid naar sociaaleconomisch statuut - Self reported unmet need for medical examination or treatment	
Milieubescherming				
Klimaatverandering	12	In 2050 heeft België zijn broeikasgasemissies zeer aanzienlijk verlaagd, conform de Europese doelstelling om <i>"tegen 2050 de emissies met 80 à 95% terug te brengen, in vergelijking met het niveau van 1990"</i> en de mondiale doelstelling om de globale opwarming te beperken tot 2°C boven het pre-industriële niveau.	- Broeikasgasemissies op het Belgische grondgebied (EU2020)	
	13	De Belgische samenleving is aangepast aan de reeds ingezette klimaatverandering.		- Totale kosten van de natuurlijke klimaatrampen
	14	België neemt deel aan de internationale inspanning voor de financiering en hulp bij het opzetten van een klimaatbeleid in de minst ontwikkelde landen.		- Financiële hulp ter ondersteuning van het klimaatbeleid van ontwikkelingslanden (aanvullend bij de officiële ontwikkelingshulp)
Natuurlijke hulpbronnen	15	De uitstoot van vervuilende stoffen, zoals stikstofoxiden, fijn stof, persistente organische stoffen, zware metalen, nitraten en fosfaten, is aanzienlijk verminderd en de lucht-, water- en bodemvervuiling heeft niet langer een significante - directe of indirecte - weerslag, noch op de gezondheid, noch op het milieu.	- Concentraties fijn stof (PM _{2,5}) in de lucht	
	16	De verbruikte hoeveelheid niet-hernieuwbare grondstoffen is aanzienlijk verminderd en die grondstoffen zullen enkel verder ontgonnen worden indien er geen alternatief uit recyclage bestaat.	- Binnenlands verbruik van grondstoffen behalve biomassa *	- Totaal verbruik van grondstoffen behalve biomassa *
	17	Hernieuwbare grondstoffen, en met name zoet water, worden ontgonnen zonder het vermogen van toekomstige generaties om die hulpbronnen op eenzelfde niveau te ontginnen, in het gedrang te brengen.	- Binnenlands verbruik van grondstoffen, deel biomassa * - Staat van de grondwaterspiegel	- Totaalverbruik van grondstoffen, deel biomassa *
	18	Iedereen heeft toegang tot een voldoende hoeveelheid water van goede kwaliteit om menswaardig te leven.	- Verbruik van leidingwater door de gezinnen per dag per persoon	
Biodiversiteit	19	De biodiversiteit wordt gevaloriseerd, in stand gehouden, hersteld en gebruikt in België, waarbij het behoud wordt verzekerd van de goederen en diensten die de ecosystemen leveren, zoals voedsel, water, luchtzuivering en bestuiving.	- Ruimtelijke fragmentatie van de ecosystemen	
	20	Om de biodiversiteit te beschermen en de armoede te bestrijden, draagt de Belgische samenleving op het internationale niveau bij tot een eerlijke en billijke verdeling van de voordelen uit het gebruik van genetische hulpbronnen en de ermee verbonden traditionele kennis voor de ontwikkeling van een breed gamma producten, onder meer geneesmiddelen en voedsel.	- Aantal octrooiaanvragen gebaseerd op genetische hulpbronnen	- Trends inzake toegang en billijkheid in de verdeling van de voordelen van de genetische hulpbronnen

Duurzame consumptie- en productiepatronen				
Consumptie- en productiepatronen	21	In 2050 nemen de producenten hun maatschappelijke verantwoordelijkheid op door degelijke jobs aan te bieden en door de negatieve druk die hun productiepatronen uitoefenen op het milieu te verminderen en te beheersen.	- Aantal werkenden met een armoederisico * - Binnenlandse input van grondstoffen - Binnenlands verbruik van grondstoffen *	- Indicator over waardig werk* - Totaal verbruik van grondstoffen *
	22	De consumenten nemen ook hun verantwoordelijkheid op bij de keuze en het gebruik van goederen en diensten om de negatieve impact ervan op de mens en het milieu te verkleinen.	- Aandeel van de uitgaven voor "biologische" voeding in de voedingsuitgaven van een gezin	- Aandeel van de gezinsuitgaven voor milieuvriendelijke producten
	23	Om die transitie aan te moedigen, speelt de overheid een voorbeeldrol door criteria inzake duurzame ontwikkeling op te nemen in haar consumptie- en productieactiviteiten.	- Aandeel van de EMAS-gecertificeerde sites van de federale overheid	- Aandeel van de duurzame overheidsopdrachten op federaal niveau
Energie	24	Iedereen heeft toegang tot een hoeveelheid energie die het mogelijk maakt menswaardig te leven.	- Aantal personen dat verklaart problemen te hebben gehad om hun woning voldoende te verwarmen omwille van financiële redenen	- Totaal aandeel van de gezinnen met energiearmoede
	25	De energie-efficiëntie zal tussen 2010 en 2050 veel meer toenemen dan tussen 1970 en 2010.	- Energie-efficiëntie (bbp/Primair energieverbruik)	
	26	De hernieuwbare energievormen overheersen in de energiemix.	- Aandeel van energie uit hernieuwbare bronnen in het bruto energie-eindverbruik (EU2020)	
Vervoer	27	Iedereen heeft toegang tot een vervoerswijze waarbij de emissies van broeikasgassen en vervuilende stoffen, de impact op de biodiversiteit en op de levenskwaliteit zeer gering zijn.		- Aantal personen zonder toegang tot openbaar vervoer op een afstand van minstens 500 meter van hun woonplaats
	28	De bevolking kan kiezen voor collectieve vervoerswijzen die meer worden gebruikt dan individuele vervoerswijzen.	- Aandeel van het collectief transport in het personenvervoer	
	29	Voor het goederenvervoer worden het spoor en de binnenvaart het meest gebruikt.	- Aandeel van het spoorwegvervoer en het binnenvaartvervoer in het goederenvervoer	
	30	De evolutie van de vervoermiddelen gaat gepaard met de integratie van alle milieu-externaliteiten (broeikasgassen, vervuiling, lawaai...) en sociale externaliteiten (ongevallen, files...) in de vervoerprijzen		- Kosten van de milieu- en sociale externaliteiten van vervoer
	31	Het aantal ongevallen is trouwens fors gedaald en dodelijke ongevallen zijn uitzonderlijk geworden.	- Aantal slachtoffers van ongevallen in het vervoer (doden, zwaargewonden, lichtgewonden, opgedeeld volgens geslacht, leeftijd en transportmodus)	
Huisvesting	32	Iedereen heeft toegang tot een degelijke woning.		- Aantal personen zonder vaste verblijfplaats of die verblijft in onbewoonbare woning
	33	Alle gebouwen hebben een zeer hoge energieprestatie als gevolg van de geleidelijke renovatie van het gehele woningpark.	- Totaal energie-eindverbruik van de residentiële sector	- Verdeling van het gebouwenpark volgens specifiek energieverbruik en isolatieniveau
	34	De bewoning is bovendien verdicht rond de knooppunten van collectief vervoer, waarbij wel een evenwichtige ontwikkeling van het hele grondgebied wordt gewaarborgd.		- Concentratie van woonkernen

Voeding	35	Iedereen heeft toegang tot een gezonde en voedzame voeding.	- Aantal personen dat een beroep doet op voedselhulp	
	36	De voedselconsumptie- en productiepatronen zullen diepgaand veranderd zijn in de zin dat ze een veel positievere impact zullen hebben op de gezondheid en het milieu	- Aandeel van de bevolking dat verklaart minstens 2 porties fruit en minstens 200g groenten te eten per dag - Zichtbare vleesconsumptie per dag per inwoner	
	37	De voedselverspilling over de volledige voedingsketen zal aanzienlijk afgenomen zijn.		- Hoeveelheid voedselafval
Goed bestuur				
Wereldwijd partnerschap	38	Wat internationale samenwerking betreft, gaat België in zijn bilaterale en multilaterale betrekkingen een duidelijke en actieve verbintenis aan ten gunste van een duurzame ontwikkeling. Het ziet erop toe dat zijn binnenlands en buitenlands beleid overeenstemmen met de internationale principes en verbintenissen inzake duurzame ontwikkeling.	- Officiële ontwikkelingshulp in procent van het bruto nationaal inkomen, opgedeeld in landengroepen (MOL) en zo mogelijk per thema van duurzame ontwikkeling	- Indicator die ten laatste in 2015 moet worden gedefinieerd, in het kader van het proces te bepaling van de Doelstellingen van Duurzame Ontwikkeling en in coherentie met de herziening van de Millenniumdoelstellingen.
Overheidsschuld	39	De schuldenlast – zowel van de privésector als van de overheid – die zowel voortvloeit uit sociale verschijnselen (in het bijzonder de pensioenen en de gezondheidszorg) als uit milieu- en economische verschijnselen, zal op een houdbaar niveau blijven en de toekomstige generaties dus niet belasten.	- Overheidsschuld in % van het bbp	
	40	Bovendien bevindt België zich in een situatie van evenwicht wat zijn handels- en financiële relaties met andere landen betreft.	- Balans van de lopende rekening in procent van het bbp - Netto buitenlandse investeringspositie in procent van het bbp	
O&O	41	De inspanningen voor investeringen in onderzoek en ontwikkeling zijn toegenomen.	- Aandeel van bruto binnenlandse uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling in het bbp, opgesplitst naar publieke en private sector (EU-2020)	
	42	De inspanningen voor O&O-investeringen hebben voornamelijk betrekking op de stijging van de absorptiecapaciteit van de innovaties om de nieuwe technologieën, processen en organisatievormen beter te verspreiden, te integreren en te gebruiken.		- Absorptievermogen
	43	Onderzoek en ontwikkeling worden, net zoals het onderwijs, ten dienste gesteld van een zorgvuldig milieu- en ontwikkelingsbeheer.		- Aandeel van bruto binnenlandse uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling in het bbp, opgesplitst naar thema van duurzame ontwikkeling